

Artikelen

Bijen op Zuid-Hollandse dijken

Linde Slikboer¹⁾ & Niels Godijn²⁾

Inleiding

Op dijken in Rhoon (Zuid-Holland) werden in 2017 en 2018 opzienbarende vondsten van ongewervelden gedaan. Het ging om vier soorten die elk nooit eerder in Zuid-Holland waren aangetroffen: een hooiwagen, een snuitkever en twee soorten bijen. Eén van de bijen, de kraagbloedbij *Sphecodes spinulosus*, was in de 21e eeuw geheel niet meer waargenomen in Nederland en stond te boek als uitgestorven.

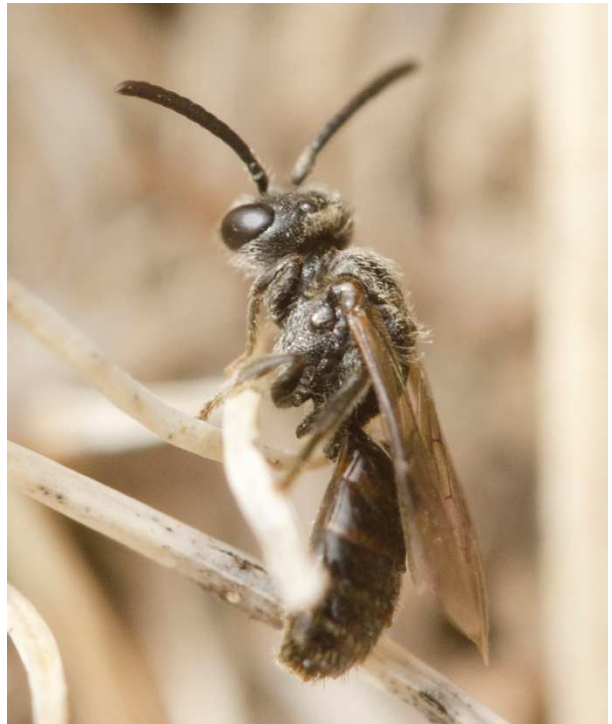
Onderzoek

Deze vondsten deden vermoeden dat dijken in het algemeen, ook in het zeekele gebied, een bijzondere entomofauna kunnen herbergen. In 2019 zijn wij daarom op zoek gegaan naar entomologisch waardevolle dijken op de Zuid-Hollandse eilanden. Tijdens een voorverkenning in februari hebben we een aantal dijken geselecteerd op de eilanden Voorne Putten, Hoeksche Waard en Goeree-Overflakkee. De selectie vond plaats op basis van de vegetatie: lage grasvegetaties met een open structuur, de aanwezigheid van kale grond, al dan niet kruidenrijk, de ligging in het landschap, de expositie ten opzichte van het zuiden en indicatieve vaatplanten zoals kruisdistel. Zo werden elf (delen van) dijken geschikt bevonden voor dit vrijetijdsonderzoek, met een lengte van 250 tot 1.200 meter (totaal 5,58 km). Deze zijn tijdens het zomerseizoen elk één tot vier maal bezocht, afhankelijk van de beschikbare tijd. Er is uitsluitend naar soortenrijkdom van wilde bijen gekeken, het aantal individuen en het voorkomen van overige soortgroepen werd slechts incidenteel genoteerd.

Resultaten

In totaal werden 82 soorten wilde bijen vastgesteld (Tabel 1). Veertien van de aangetroffen bijensoorten staan op de Rode Lijst. De aanwezigheid van soorten hing soms duidelijk samen met de omgeving. Zo waren veenhommel en moshommel slechts aanwezig ten zuiden van het Haringvliet, en wilgenspecialisten telkens nabij wilgenopstanden. Een opvallend verschijnsel is de rijkdom aan parasitaire soorten uit de geslachten *Nomada* en *Sphecodes*. Waaronder de zwarte bloedbij *Sphecodes niger*, een zeer

zeldzame soort die voorheen vrijwel alleen uit Limburg bekend was. Het determinatiekenmerk is zichtbaar: het gladde vlakje onder de vleugelbasis (Fig. 1).

Figuur 1. Mannetje van zwarte bloedbij *Sphecodes niger* - een zeer zeldzame soort die voorheen vrijwel alleen uit Limburg bekend was. Het determinatiekenmerk is zichtbaar: het gladde vlakje onder de vleugelbasis. Foto Linde Slikboer.

De soort met de hoogste presentie is de grasbij *Andrena flavipes*, die op elke dijk voor kwam (Fig. 4). Gevolgd door de steenhommel *Bombus lapidarius* en de dikkopbloedbij *Sphecodes monilicornis*. Daarna volgt de zeldzame weidebij *Andrena gravida*, die op acht van de elf onderzochte dijken werd aangetroffen.

Figuur 2. Vrouwtje van bonte wespbij *Nomada bifasciata*, broedparasiet van de weidebij *Andrena gravida*. Foto Linde Slikboer.

Verder werd op één dijk ook de gewone oliekever *Meloe proscarabaeus* gevonden (Fig. 3), een kever die als parasiet van grondnestelende bijen sterk afhankelijk is

van de talrijkheid ervan. Dit is een nieuwe vindplaats van een soort die nagenoeg lijkt te zijn verdwenen in het zuidwesten van Nederland. Toevalligerwijs werden diezelfde maand ook op twee andere plekken oliekevers gefotografeerd (waarneming.nl). In beide gevallen ging het om waarnemingen op dijken rondom het Haringvliet.

Figuur 3. Vrouwtje van gewone oliekever *Meloe proscarabaeus*. Foto Linde Slikboer.

Conclusies

Uit deze inventarisatie blijkt dat het geen toeval was dat in Rhoon grote bijzonderheden op dijken werden aangetroffen. Ook andere dijken in de regio Zuid-Holland-zuid blijken een rijke en bijzondere entomofauna te bezitten. Het beheer op deze verschillende dijken is uiteenlopend, van een botanisch gericht hooibeheer tot begrazing met runderen of schapen. In enkele gevallen ook een regulier maaibeheer. In alle gevallen was het beheer echter zodanig dat zich een schrale, open vegetatie ontwikkeld heeft. Een overeenkomst tussen de onderlinge dijken is mogelijk de langdurige stabiliteit in beheer. Dankzij hun onpraktische vorm worden veel dijklichamen slechts extensief benut, maar zijn door hun functie als (secundaire) waterkering toch vaak al honderden jaren behouden gebleven.

Vervolg

Als vervolg op de bijzondere vondsten op dijken in de afgelopen jaren is vanuit EIS Kenniscentrum Insecten in samenwerking met Grauwe Kiekendief Kenniscentrum Akkervogels een grootschalig onderzoek naar insecten op slaperdijken opgezet: 'Rijke Dijken van de Delta: entomologische waarde van slaperdijken'. Tijdens dit project worden ten minste 30 dijken in de Zuidwestelijke Delta (Zeeland, West-Brabant en de Zuid-Hollandse eilanden) geïnventariseerd op bijen, dagvlinders en andere insectengroepen. Een belangrijk doel is om de entomologische waarden van dijken zo beter in beeld te krijgen, evenals het belang van dijken voor biodiversiteit in het agrarisch gebied. Verder hopen we

meer inzicht te krijgen in de factoren die de aanwezigheid van een rijke bijenfauna op dijken bepalen.

We zullen de sectie in de aanstaande HymenoVaria's op de hoogte houden van de voortgang en resultaten van het project.

Tabel 1. Wilde bijen op dijken op Zuid-Hollandse eilanden.

Bijensoort	Dijken	Presentie	RL	Z
<i>Andrena bicolor</i>	1	9%	TNB	a
<i>Andrena bimaculata</i>	3	27%	KW	zz
<i>Andrena chrysoseles</i>	7	64%	TNB	a
<i>Andrena cineraria</i>	2	18%	TNB	a
<i>Andrena dorsata</i>	3	27%	TNB	a
<i>Andrena flavipes</i>	11	100%	TNB	a
<i>Andrena fulva</i>	6	55%	TNB	a
<i>Andrena gravida</i>	8	73%	KW	z
<i>Andrena haemorrhoa</i>	9	82%	TNB	a
<i>Andrena helvola</i>	1	9%	TNB	zz
<i>Andrena labiata</i>	1	9%	KW	zz
<i>Andrena minutula</i>	1	9%	TNB	z
<i>Andrena mitis</i>	2	18%	TNB	zz
<i>Andrena nitida</i>	9	82%	TNB	a
<i>Andrena praecox</i>	3	27%	TNB	a
<i>Andrena proxima</i>	4	36%	TNB	z
<i>Andrena rosae</i>	1	9%	BE	zz
<i>Andrena scotica</i>	4	36%	TNB	a
<i>Andrena semilaevis</i>	1	9%	KW	zz
<i>Andrena subopaca</i>	6	55%	TNB	a
<i>Andrena tibialis</i>	5	45%	TNB	z
<i>Andrena trimmerana</i>	1	9%	GE	zzz
<i>Andrena vaga</i>	3	27%	TNB	a
<i>Andrena ventralis</i>	4	36%	TNB	z
<i>Anthophora plumipes</i>	4	36%	TNB	a
<i>Bombus bohemicus/vestalis</i>	1	9%	KW	z
<i>Bombus campestris</i>	2	18%	TNB	a
<i>Bombus hortorum</i>	3	27%	TNB	a
<i>Bombus hypnorum</i>	1	9%	TNB	a
<i>Bombus jonellus</i>	1	9%	KW	z
<i>Bombus lapidarius</i>	10	91%	TNB	a
<i>Bombus muscorum</i>	3	27%	BE	zz
<i>Bombus pascuorum</i>	7	64%	TNB	a

Bijensoort	Dijken	Presentie	RL	Z
<i>Bombus pratorum</i>	1	9%	TNB	a
<i>Bombus terrestris-complex</i>	8	73%	TNB	a
<i>Chalicodoma ericetorum</i>	1	9%	TNB	z
<i>Ceratina cyanea</i>	1	9%	TNB	zz
<i>Colletes cunicularius</i>	3	27%	TNB	a
<i>Colletes marginatus</i>	1	9%	TNB	zz
<i>Dasygaster hirtipes</i>	1	9%	TNB	a
<i>Halictus tumulorum</i>	7	64%	TNB	a
<i>Heriades truncorum</i>	1	9%	TNB	a
<i>Lasioglossum calceatum</i>	5	45%	TNB	a
<i>Lasioglossum fulvicorne</i>	1	9%	TNB	z
<i>Lasioglossum leucopus</i>	3	27%	TNB	z
<i>Lasioglossum leucozonium</i>	1	9%	TNB	a
<i>Lasioglossum minutissimum</i>	2	18%	TNB	z
<i>Lasioglossum morio</i>	3	27%	TNB	a
<i>Lasioglossum paucicellum</i>	3	27%	TNB	z
<i>Lasioglossum punctatissimum</i>	1	9%	TNB	z
<i>Lasioglossum sexnotatum</i>	2	18%	TNB	z
<i>Lasioglossum villosulum</i>	2	18%	TNB	a
<i>Lasioglossum xanthopus</i>	3	27%	TNB	zz
<i>Lasioglossum zonulum</i>	1	9%	TNB	z
<i>Megachile centuncularis</i>	1	9%	TNB	a
<i>Megachile willughbiella</i>	1	9%	TNB	a
<i>Melecta albifrons</i>	1	9%	KW	zz
<i>Melitta leporina</i>	1	9%	TNB	z
<i>Nomada bifasciata</i>	4	36%	KW	zz
<i>Nomada conjungens</i>	3	27%	TNB	zz
<i>Nomada fabriciana</i>	5	45%	TNB	z
<i>Nomada ferruginata</i>	2	18%	TNB	z
<i>Nomada flava</i>	3	27%	TNB	a
<i>Nomada flavoguttata</i>	6	55%	TNB	z
<i>Nomada flavopicta</i>	1	9%	TNB	z
<i>Nomada fucata</i>	6	55%	TNB	a
<i>Nomada fulvicornis</i>	3	27%	KW	zz
<i>Nomada goodeniana</i>	6	55%	TNB	z
<i>Nomada latiburriana</i>	2	18%	TNB	a
<i>Nomada marshamella</i>	6	55%	TNB	z
<i>Nomada panzeri</i>	3	27%	TNB	z
<i>Nomada ruficornis</i>	6	55%	TNB	a
<i>Nomada signata</i>	4	36%	TNB	z
<i>Nomada zonata</i>	2	18%	TNB	z
<i>Osmia bicornis</i>	1	9%	TNB	a

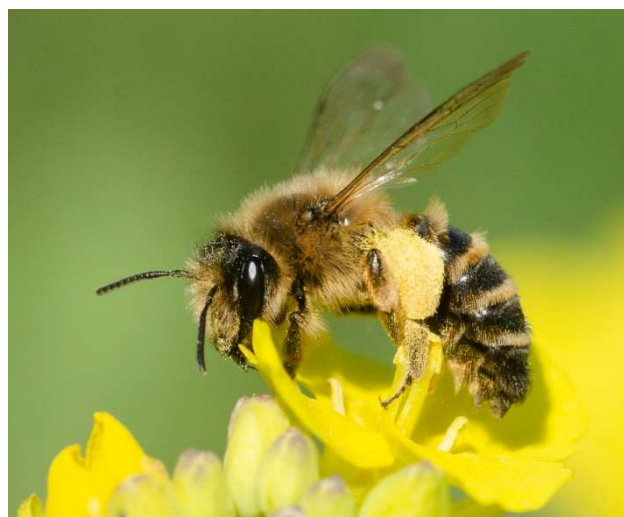
Bijensoort	Dijken	Presentie	RL	Z
<i>Sphacodes albilabris</i>	1	9%	TNB	a
<i>Sphacodes crassus</i>	3	27%	TNB	z
<i>Sphacodes geoffrellus</i>	2	18%	TNB	z
<i>Sphacodes miniatus</i>	1	9%	TNB	z
<i>Sphacodes monilicornis</i>	8	73%	TNB	a
<i>Sphacodes niger</i>	1	9%	GE	zzz
<i>Sphacodes spinulosus</i>	1	9%	VN	x

RL = Rode Lijst 2018

Z = zeldzaamheidsklasse

1) EIS Kenniscentrum Insecten,

2) Grauwe Kiekendief – Kenniscentrum Akkervogels.

Figuur 3. Vrouwtje van grasbij *Andrena flavipes* op raapzaad. Foto Linde Slikboer.

Summary

In 2017-2018, special observations of invertebrates, including very rare bees, were made on dikes in South Holland. As a result of these observations, in 2019 more potentially interesting dikes were investigated by the authors for the species richness of bees. A total of 5.58 km of dike length was visited several times during spring and summer. Here 82 species of bees were identified, 14 of which were Red List species. In addition, the rare common oil beetle *Meloe proscarabens* was found. This leisure study is now followed by the research project "Rijke dijken van de delta" (2020-2021).